

DAMIAN PAWŁOWSKI

ORCID: 0009-0004-6834-0084

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

dampaw3@st.amu.edu.pl

Językowa neutralność – sposoby tworzenia form niebinarnych w polszczyźnie i ich recepcja społeczna*

Słowa kluczowe

współczesna polszczyzna, język inkluzywny, niebinarność językowa

Key words

contemporary Polish, inclusive language, non-binary language

Wprowadzenie

We współczesnym świecie odchodzi się od binarnego podziału płci na dwie kategorie – kobiety i mężczyzn. Płeć bowiem rozpatruje się w kategorii kontinuum albo spektrum¹. Osoby niebinarne to takie, które „myślą o sobie jako w pewnym stopniu kobiecie, a w pewnym stopniu mężczyźnie albo w ogóle nie określają się przez pryzmat binarnego podziału na dwie płcie”².

* Artykuł został przygotowany w ramach projektu grantowego ADVANCEDBestStudentGRANT Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod opieką naukową dr hab. Marty Wrześniewskiej-Pietrzak prof. UAM.

¹ Małgorzata Tusińska, *Niebinarność*, dostęp 16.10.2023, <https://cppb.pl/potrzebuje-pomocy/psychoseksuolog/26-psychoseksuologia/176-niebinarnosc>. Należy zaznaczyć, że takie postrzeganie koreluje z obecnym sposobem postrzegania neuroróżnorodności i spektrum autyzmu.

² Tamże. Warto zwrócić również uwagę na definicję niebinarności zawartą w internetowym *Wielkim słowniku języka polskiego* pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego, <https://wsjp.pl: niebinarność – med. psych.> ‘ogół tożsamości płciowych, które wykraczają poza podział na mężczyzn i kobiety’. Wskazuje ona, że niebinarność rozumiana jest jako pojęcie medyczno-psychologiczne.

Renata Ziemińska w swojej książce *Niebinarne i wielowarstwowe pojęcie płci* wskazuje na zasadność stosowania pojęcia *niebinarności*, co wyjaśnia następująco:

Istnieją osoby niebinarne, które na poziomie tożsamości płciowej nie czują się ani mężczyzną, ani kobietą [...]. Płeć jest zjawiskiem wielowarstwowym i trudno ustalić, która warstwa jest decydująca, kiedy warstwy są niespójne. Dodatkowo każda warstwa stanowi kontinuum bez wyraźnej granicy pomiędzy cechami kobiecymi i męskimi³.

Obecnie temat szeroko rozumianej (nie)binarności, seksualności staje się coraz powszechniejszy w dyskursie publicznym, jest przedmiotem zainteresowania nie tylko wąskiej grupy naukowców czy specjalistów. W mediach społecznościowych – które są dzisiaj zarówno głównym nośnikiem informacji o otaczającej rzeczywistości, jak i narzędziem wpływającym na kształt współczesnej polszczyzny oraz na świadomość sporej grupy osób – porusza się temat płciowości, a w toczących się w tej przestrzeni dyskusjach wyraźnie są głosy dotyczące wyzwań stojących przed językiem polskim. Wśród szczegółowych problemów można wyróżnić zagadnienia dotyczące używanych zaimków, form rzeczownikowych czy też czasownikowych wykorzystywanych do wyrażania niebinarności. Nierzadko obok nich występują nadal żywe i budzące emocje dyskusje o feminitywach i (nie)widzialności kobiet w języku, które można postrzegać jako działania poprzedzające dyskusje o niebinarności i języku inkluzywnym.

Debra Soh, kanadyjska neurobiolożka i dziennikarka uznawana za kontrowersyjną, w swojej książce *Gender bez emocji. Co mówi nauka o płci i tożsamości płciowej* napisała:

W czasach, w których klawiatury komputerów zastąpiły widły, nasza gra, w której jedna strona wygrywa, a druga przegrywa, toczy się w czasie rzeczywistym. Jeśli grasz dobrze, zyskujesz sojuszników i idziesz w życiu do przodu. Ale jeśli kwestionujesz dominującą narrację, będziesz atakowany, otrzymasz groźby, stracisz pracę i będziesz się bał o bezpieczeństwo swojej rodziny⁴.

Nie sposób nie odnieść tych słów do płciowości i języka, którym posługujemy się na co dzień w różnych sytuacjach komunikacyjnych czy w społecznościach. Obserwując współczesny dyskurs publiczny, bez większych trudności dostrzeżemy, że dominujący w tych tekstach sposób postrzegania człowieka polega na binarnym rozumieniu płciowości oraz ukazuje heteronormatywność jako swoistą „normę”, a odstępstwa od niej opisywane są za pomocą kategorii „rzadkie”, „nienormatywne (nienormalne)”, „inne/odmienne”, „szokujące”, „łamające kanony i tradycje” czy „wynaturzone”. Heteronormatywność z uwagi na

³ Renata Ziemińska, *Niebinarne i wielowarstwowe pojęcie płci* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013), 133.

⁴ Debra Soh, *Gender bez emocji. Co mówi nauka o płci i tożsamości płciowej* (Gliwice: Helion SA, 2022), 19.

liczebną (frekwencyjną) przewagę w dyskursie publicznym uzyskuje pozycję lidera, który „wygrywa w grze o rację” – zdobywa nadal większą liczbę sojuszników. Mimo to coraz częściej, zwłaszcza wśród młodszego pokolenia, pojawiają się pytania o etyczne i niewykluczające użycie języka, o formy nazywające osoby, które nie identyfikują się z binarnie postrzeganą płcią.

Z uwagi na to, że niebinarność językowa stanowi niezwykle żywe pole obserwacji działań językowych, w artykule skupiam się na przedstawieniu obecnych w polszczyźnie form niebinarnych, a także próbuję odpowiedzieć na pytanie: które formy mają większą szansę zostać w polszczyźnie na dłużej? Materiał źródłowy do przeprowadzenia badań zaczerpnięto z facebookowej grupy *Wolny Niebinarnystan* – miejsca zrzeszającego zarówno osoby niebinarne, jak i te, które (nie)binarnością są zainteresowane. Oglądem objęte zostały także dwa konta instagramowe – jedno prowadzi Mateusz Adamczyk, a drugiej osoba zamieszczająca książkowe recenzje – *asiala_czyta*⁵. Materiał badawczy pochodzący z grupy facebookowej oraz kont instagramowych zbierany był od stycznia 2023 roku do września 2023 roku. Punktem odniesienia przeprowadzonych badań stały się: strona internetowa *zaimki.pl*, prace językoznawcze i wypowiedzi Rady Języka Polskiego, Parlamentu Europejskiego, a także teksty literackie (o czym niżej), w tym książka Jacka Dukaja *Perfekcyjna niedoskonłość* oraz adresowana głównie do młodzieży powieść Mai MacGregor *Sam Sylvester i wiele na wół przeżytych żyć* opowiadająca o niebinarnej osobie używającej zaimków *ono/jeno*. Artur Łuksza w tłumaczeniu książki MacGregor wykorzystał formy niebinarne, spośród których wybrał neutratywy.

1. Język inkluzywny, niebinarny, neutralny płciowo

W ramach toczącej się dyskusji kształtują się głosy wskazujące na wartość języka inkluzywnego⁶, w tym języka neutralnego płciowo. Mimo że pojęcie to wykrystalizowało się w społeczeństwie polskim stosunkowo niedawno, bo o języku nienacechowanym ze względu na płeć mówi się w Polsce od lat kilku, w Parlamencie Europejskim temat ten pojawił się jednak dużo wcześniej. Już w 2008 roku w instytucji tej wprowadzono bowiem – co było wówczas swoistym *novum* – wytyczne odnośnie do języka neutralnego płciowo. Warto zwrócić uwagę na to, jak Parlament Europejski wyjaśnia znaczenie *języka neutralnego*

⁵ W artykule przytoczono przykłady zaczerpnięte z konta Mateusza Adamczyka (https://www.instagram.com/mateusz_adamczyk/?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igshid=OGQ5ZDc2ODk2ZA==) oraz *asiala_czyta* (https://www.instagram.com/asiala_czyta/?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igshid=OGQ5ZDc2ODk2ZA==).

⁶ W tym miejscu należy nadmienić, że pojęcie *języka inkluzywnego* swym zakresem obejmuje zdecydowanie więcej zagadnień, o czym przekonuje m.in. Ewa Kołodziejek w artykule „Normatywne aspekty komunikacji inkluzywnej”, *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badania polszczyzny* 21 (2022): 23–34.

plciowo – pojęcia wówczas niemającego utrwalonego społecznie znaczenia. We wspomnianym dokumencie

język neutralny *plciowo* to ogólne określenie służące zdefiniowaniu języka pozbawionego znamion seksizmu, języka, który jest inkluzywny lub równościowy. Celem języka neutralnego *plciowo* jest unikanie wyboru słów, które można interpretować jako tendencyjne, dyskryminujące lub poniżające, ponieważ sugerują wyższość jednej płci nad drugą. Stosowanie równościowego i inkluzywnego języka pomaga także ograniczyć stereotypy *plciowe*, wspiera rozwój społeczny i przyczynia się do osiągnięcia równouprawnienia płci⁷.

Warte odnotowania jest to, iż *język neutralny plciowo*, określany także za pomocą synonimicznego pojęcia *język niebinarny*, skłania do dyskusji związanych z zasadami etycznymi, tym samym wpisując się w pojęcie politycznej poprawności. Choć idea etycznego i niewykluczającego sposobu komunikacji jest dość łatwa do zrozumienia, wywołuje ona wiele emocji i kontrowersji w różnych grupach społecznych. Niejednokrotnie można się spotkać z negatywnymi komentarzami dotyczącymi języka neutralnego *plciowo*. Wciąż dla licznej grupy natywnych użytkowników języka polskiego stosowanie form neutralnych (najbliższych pod względem swojej budowy gramatycznej temu, co oferuje polszczyzna) to zjawisko, którego nie potrafią zaakceptować. Co oczywiste, najwięcej form neutralnych *plciowo* powstaje wśród samych osób niebinarnych oraz osób z tą społecznością związanych (rodziców, opiekunów, przyjaciół, znajomych). Także osoby tłumaczące niejednokrotnie dbają o to, by książki, które coraz powszechniej przedstawiają postacie niebinarne, były dopracowane i wskazywały na językową neutralność⁸.

Od kiedy możemy mówić, że w Polsce pojawiły się wśród ekspertów oraz autorytetów językowych rozważania dotyczące form niebinarnych? Odpowiedź na to pytanie podsuwa komentarz Rady Języka Polskiego z 2003 roku. Wtedy to osoby członkowskie, zapytane o takie formy, jak: *byłom*, *byłoś*, odpowiedziały:

wątpliwości budzi [...] strona semantyczna tej kwestii: czy istnieje nadawca lub odbiorca wypowiedzi, w stosunku do którego można by użyć form rodzaju nijakiego. Niewątpliwie w tekstach dotyczących życia codziennego, pisanych polszczyzną standardową czy potoczną, taka sytuacja się nie zdarza [...]⁹.

⁷ *Język neutralny plciowo w Parlamencie Europejskim*, 2, https://www.europarl.europa.eu/cms-data/187107/GNL_Guidelines_PL-original.pdf.

⁸ Przykładem jest książka Mai MacGregor, *Sam Sylvester i wiele na wpół przeżytych żyć*, tłum. Artur Łuksza (Kraków: Wydawnictwo Znak OdyseYA, 2023).

⁹ „*Byłoś, byłom*” – Rada Języka Polskiego, dostęp 3.06.2022, https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=317:byom-byo&catid=44&Itemid=208.

Z dalszej części tego wyjaśnienia można się dowiedzieć, że takie formy, jak *byłoś*, *robiłoś* – choć systemowo poprawne – w momencie opublikowania przez Radę Języka Polskiego odpowiedzi na to pytanie nie były używane w komunikacji codziennej.

W tym miejscu warto jednak zwrócić uwagę, że formy neutralne nie są nowe w polszczyźnie. Wystarczy zajrzeć do *Gramatyki języka polskiego przez Maxymiliana Jakubowicza ułożonej*, wydanej w roku 1823 w Wilnie. Z niej to bowiem można się dowiedzieć, że w czasie przeszłym, w pierwszej osobie liczby pojedynczej rodzaju nijakiego występowała forma *byłom*, w drugiej natomiast – *byłoś*¹⁰.

Współcześnie swoistej próby systematyzacji form języka niebinarnego podjęła się Aleksandra Walkiewicz w artykule *Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie. Część I: Wprowadzenie do problematyki i próba systematyzacji*¹¹. Autorka zauważa, że „nowe elementy leksykalne nie wchodzą do języka jako byty izolowane, lecz jako całości otoczone całą siecią relacji syntaktycznych, znaczeń i konotacji”¹². Dzisiaj głównym źródłem – które wskazuje również językoznawczynie – niosącym największą bazę rozwiązań językowych w zakresie form niebinarnych jest wspomniana wyżej internetowa strona *zaimki.pl*, tworzona przez Kolektyw Rady Języka Neutralnego. Mimo że strona ta – co należy podkreślić – jest nieocenionym źródłem wiedzy, to i tak osoby posługujące się na co dzień językiem polskim częstokroć tworzą własne, dopasowane do potrzeb formy neutralne. Na stronie *zaimki.pl* wyróżniono następujące formy niebinarne dostępne w polszczyźnie¹³:

- a) neutratywy – np. *językoznawcze*,
- b) dukatywy – np. *przyjaciołu*,
- c) osobatywy – np. *osoba studencka*,
- d) iksatywy – np. *partnerx*.

Oprócz podgrupy rzeczowników osoby tworzące Kolektyw Rady Języka Neutralnego wskazują także formy zaimkowe oraz czasownikowe w postaci niebinarnej. Warto podkreślić jednak to, że część z wyróżnionych form, głównie iksatywy, istnieje wyłącznie w wersji pisanej. Bardzo trudno bowiem przenieść ten właśnie wyznacznik niebinarności językowej na komunikację ustną. Choć nazwa iksatywy odwołuje się do wykorzystania znaku graficznego „x”, w tym miejscu pojawić się mogą również inne graficzne znaki i symbole. Na stronie *zaimki.pl* można przeczytać:

¹⁰ Maxymilian Jakubowicz, *Gramatyka języka polskiego przez Maxymiliana Jakubowicza ułożona*, dostęp 26.06.2023, <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/520>. Co należy podkreślić, w *Gramatyce* nie zawarto informacji odnośnie do tego, z jakimi rzeczownikami stosować wspomniane czasowniki.

¹¹ Aleksandra Walkiewicz, „Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie”. Cz. I: „Wprowadzenie do problematyki i próba systematyzacji”, *Prace Językoznawcze* 24 (2022).

¹² Tamże, 88.

¹³ Typy form rzeczownikowych podaje za stronę: *zaimki.pl*, <https://zaimki.pl/rzeczowniki>.

Znaków zastępujących można używać również dla rzeczowników. Ze względu na popularność form z iksem, prezentujemy je tutaj na przykładzie iksatywów, ale można wymienić „x” na inny placeholder (jak podłoga „_” czy gwiazdka „*”)¹⁴.

Istnieje coraz więcej wyznaczników niebinarności w języku polskim, ponieważ – jak podaje również wieloautorski poradnik *Jak pisać i mówić o osobach LGBT+*. *Poradnik*¹⁵ – jest tyle niebinarnych płci, ile niebinarnych osób. Z tego także powodu osoby niebinarne sięgają po przeróżne formy wyrażania własnej identyfikacji, w tym po: zaimki neutralne¹⁶, zaimki żeńskie lub męskie, a niektóre osoby niebinarne mieszają owe zaimki w obrębie swych wypowiedzi.

2. Językowe wykładniki niebinarności w analizowanym materiale

2.1. Zaimki

Niejednokrotnie zdarza się, że o używanych zaimkach czy formach rzeczownikowych decyduje sytuacja komunikacyjna. Coraz powszechniejsze staje się pytanie o stosowane przez daną osobę zaimki, by nie wykluczać osób uczestniczących w rozmowie i wykazać się szacunkiem oraz zrozumieniem.

W codziennym kręgu znajomych [...], jeśli jestem przy nich wyoutowane, to czasem samo używam zaimków wymiennie. [...] Tym znajomym, z którymi jestem wyoutowane, przypominałam już po parę razy, żeby nie nazywali mnie genderowymi określeniami [...].¹⁷

To jeden z komentarzy, który pojawił się na facebookowej grupie *Wolny Niebinarnystan*. Podkreślić należy szczególnie formę imiesłowową *wyoutowane*, która nie określa żadnej płci – jest w pełni neutralna. Taka budowa imiesłowu pojawia się przy tworzeniu form neutralnych właśnie. Jak się okazuje, nie jest to aż takie rzadkie. Przeczytać bowiem można i taki wpis:

Moje zaimki to ona/jej i ono/jej, nie utożsamiam się z określeniami wskazującymi bezpośrednio na płeć żeńską typu dziewczyna, kobieta, ale lubię feminitywy.

¹⁴ *Iksatywy*, dostęp 5.10.2023, <https://zaimki.pl/iksatywy>.

¹⁵ Marcin Dzierżanowski i in., *Jak pisać i mówić o osobach LGBT+*. *Poradnik* (Warszawa: Wydawnictwo Newsroom, 2024), dostęp 15.07.2024, <https://jakmowicolgbt.pl>.

¹⁶ W ujęciu gramatyki opisowej jest to rodzaj nijaki, w celach płciowych używa się coraz częściej formy *rodzaj neutralny*.

¹⁷ *Komentarz w grupie Wolny Niebinarnystan z 27 stycznia*, dostęp 11.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutralitywy/permalink/1132651334109387>. Wszystkie cytaty przytoczono z zachowaniem oryginalnego zapisu.

W codziennym kręgu znajomych mam prawie same cisy i jeśli jestem przy nich wyoutowane to czasem samo używam zaimków wymiennie, a to czego oczekuję, to że nie będą mnie nazywać „dziewczyną”, „kobietą” ani „laską”, brrr. Póki co nie prosiłam nigdy osób cishetero o używanie wszystkich moich zaimków a nie tylko agabowych. Tym znajomym z którymi jestem wyoutowane przypominałam już po parę razy, żeby nie nazywali mnie genderowymi określeniami i zawsze ten problem wraca, w zasadzie tylko w jednym gronie znajomych udało mi się doprowadzić do tego że nie jestem tak nazywane i to jest grono jednych z moich najbliższych przyjaciół¹⁸.

Kwestia zaimków odgrywa przeogromną rolę, ponieważ w komunikacji sięgamy po nie dosyć często. Rzec można, że zaimki – głównie osobowe, ale także choćby i dzierżawcze – stanowią trzon wyrażania siebie w języku. W grupie *Wolny Niebinarnystan* pojawiają się sporadycznie dyskusje dotyczące używanych zaimków. Znaleźć można również i takie komentarze, w których osoba pisząca zwraca uwagę na to, że użytkownicy polszczyzny napotykają trudności podczas tworzenia form niebinarnych, a ich stosowanie w komunikacji codziennej wymaga czasu i ćwiczeń:

Ja ze względu na używanie zaimków onu/jeno nie oczekuję [...], że będzie się ktoś tak do mnie zwracać, bo wiem, że ludzie mają problem z ogarnięciem tego, ale zawsze doceniam, kiedy ktoś próbuje i przyswoi. Dlatego jestem okej z „tradycyjnymi zaimkami”. Ale jeśli chodzi o nazywanie mnie „facetem”, „kolesiem” czy cholera wie co, no to to powoduje dyskomfort i poprawiam¹⁹.

Warto zauważyć, że powyższa wypowiedź pokazuje dwie perspektywy komunikacyjne – osoby niebinarnej i binarnej, a każdą z nich osoba komentująca charakteryzuje poprzez dążenie do respektowania potrzeb komunikacyjnych i zrozumienie trudności, które stawia użytkownikowi języka polszczyzna.

2.2. Neutratywy i werbalne formy neutralne

Neutratywy to jedna z możliwości niebinarnych wyznaczników językowych. Formy takie, jak *aktorze*, *językoznawcze* czy *aktywizzcze* – przynajmniej wśród mniej świadomych osób posługujących się językiem polskim – wydają się niezrozumiałe, a niejednokrotnie także i błędne. Wynikać to może z tego, że neutratywy obecnie nie są jeszcze dość rozpowszechnione nawet wśród osób niebinarnych. Podczas poszukiwania przyczyn takiego stanu należy zwrócić uwagę na fakt, że formy neutralne/neutratywne strukturalnie nie wpisują się w powszechnie funkcjonujący w polszczyźnie jeden paradygmat. Jednym ze sposobów budowania neutratywów jest dodanie neutralnej końcówki *-e*. Przed nią pojawiają

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

się alternacje, np. *aktor* – *aktorze* → *r:rz*. Do rzeczowników dodawana jest równie często, zapożyczona z łaciny, końcówka *-um*²⁰. Trudność – co wskazywała też Aleksandra Walkiewicz – stanowi przede wszystkim fakt, iż wymienione formanty słowotwórcze nie należą do klasycznych formantów w polszczyźnie. Zbudowanie neutratywu wymaga zatem dość dużej świadomości i kompetencji językowej. Także i odbiór oraz zrozumienie tejże formy przez osobę nieorientowaną w aspekcie języka neutralnego mogą sprawiać pewną trudność. Co ciekawe, na stronie *zaimki.pl* znajduje się też poradnik, jak tworzyć i odmieniać neutratywy²¹, dotyczy on jednak tylko form rzeczownikowych. Zdaniem osób tworzących tę stronę „neutratywy brzmią znajomo, ponieważ trzymają się fonetycznych i morfologicznych szablonów polszczyzny”²². Pomijają jednak opis tworzenia i stosowania niebinarnych form czasownikowych. Jest to swoista trudność, gdyż język polski jest językiem fleksyjnym, a co za tym idzie – każdy rzeczownik, forma imienna, musi się łączyć z odpowiednio odmienionym czasownikiem, który m.in. w formie czasu przeszłego jest nacechowany ze względu na rodzaj. Być może fakt, że neutratywy, zgodnie z zasadami uzależniania składniowego, wymagają określeń w formie rodzaju neutralnego, powoduje, że i czasownik w tym rodzaju jest dla Kolektywu oczywisty. Gdy jednak zobaczymy samą formę *artystum* czy *autorze*, bardzo trudno określić nam jej znaczenie i sposób funkcjonowania w polszczyźnie, a wyrazy tekstowe zakończone na *-e*, z uwagi na synkretyzm z wołaczem liczby pojedynczej, nie od razu wskazują na użycie niebinarne. Wiele bowiem form neutratywnych pokrywa się z odmianą wyrazów binarnie nacechowanych²³. Konstrukcje te jednak pojawiają się w grupie *Wolny Niebinarnystan* sporadycznie – głównie w ramach pytań, jak odpowiednio zbudować konkretną formę. W 2022 roku zadano pytanie: „Jak stworzyć neutratywu od «wynalazca»?”²⁴, które pokazało, że proponowane odpowiedzi sprowadzają się do wskazania form: *wynalazczę*, *wynalazcze*, różniących się opozycją samogłoska nosowa: samogłoska ustna.

Neutratywy występują coraz liczniej w tłumaczonej, najczęściej z języka angielskiego, literaturze – głównie młodzieżowej. Wystarczy choćby spojrzeć na opis wspomnianej książki Mai MacGregor *Sam Sylvester i wiele na wół przeżytychżyć*:

Sam Sylvester ma osiemnaście lat, jest niebinarne i używa zaimków ono/jeno. [...] Na szczęście po przeprowadzce jeno życie rozpoczyna się na nowo. [...] Z czasem Sam

²⁰ Walkiewicz, „Językowe”, 96.

²¹ *Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać?*, dostęp 10.07.2023, <https://zaimki.pl/tworzenie-neutratyw%C3%B3w>.

²² Tamże.

²³ Por. Walkiewicz, „Językowe”, 96–97.

²⁴ Wpis z grupy *Wolny Niebinarnystan* z 16 czerwca 2022 r., dostęp 11.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/985001435541045/>.

zaczyna dostawać liściki z pogrozkami, a w chwili, gdy rozwiązanie zagadki jest już blisko, ktoś zdradza prawdę o jeno przeszłości²⁵.

O zastosowanym rozwiązaniu neutralnym świadczą również fragmenty książki. W wypowiedziach osoby bohaterskiej, w formach czasownikowych pierwszoosobowych, użyto form zakończonych na *-om*, np.

Leżąc tak w samotności, przez moment czuję, jakbym było w zawieszeniu. [...] Nie *chciałom* mówić nawet terapeutce; *musiałom* jednak wyjaśnić, że zainteresowanie ich historiami zaczęło się przed atakiem²⁶.

Sam, co zostało wspomniane, jest niebinarne. Z tego powodu najbliżsi w rozmowie z Sam używają odpowiednich zwrotów i form czasownikowych w rodzaju neutralnym:

Jeśli coś pójdzie nie tak, znajdziemy sposób, żebyś *dokończyło* naukę. [...] Będiesz *mogło* nawet здаwać egzaminy końcowe, jeśli będzie trzeba. [...] Po prostu chciałem, żebyś *wiedziało*, co mi chodzi po głowie²⁷.

3. Dukaizmy i dukatywy

Dość szerokim zagadnieniem w języku osób niebinarnych są dukaizmy (formy werbalne i zaimkowe) oraz dukatywy (formy rzeczownikowe). Dukaizmy to formy utworzone przez Jacka Dukaja do książki *Perfekcyjna niedoskonałość*²⁸. Już na pierwszych stronach powieści spotkać można następujące konstrukcje gramatyczne:

Phoebe Maximilian de la Roche *przyglądału* się temu uśmiechowi²⁹.

Phoebe *zerknęłu* na cesarskiego mandaryna³⁰.

Stahs McPherson już *przestępował* próg³¹.

Słowińczyk? – zagadnął *nu* Adam³².

²⁵ MacGregor, *Sam Sylvester*, tekst okładowy.

²⁶ Tamże, 12.

²⁷ Tamże, 20–21.

²⁸ *Moje zaimki to onu/jenu*, dostęp 17.10.2023, <https://zaimki.pl/onu>.

²⁹ Jacek Dukaj, *Perfekcyjna niedoskonałość* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004), 9.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, 218.

³² Tamże, 220.

Odmiana dukaizmów wymaga od osób posługujących się językiem polskim swoistej świadomości, ponieważ w rodzaju tym używa się większej liczby końcówek i form.

Dukatywy natomiast to postpłciowe rzeczowniki tworzone na wzór dukaizmów, lecz poszerzające formy stosowane przez Jacka Dukaja. W rodzaju tym rzeczowniki nie przyjmują osobowych końcówek, lecz otrzymują zakończenia: *-u*, *-y*, *-e*, np. *astronautu*, *przyjaciół*, *ichmoście*³³.

Formy tworzenia i odmiany dukaizmów oraz dukatywów zostały w pełni opisane na stronie *zaimki.pl*. Dzięki temu każdy może się zapoznać z pełnymi paradygmatami odmiany zaimków – nie tylko osobowych, lecz także dzierżawczych, wskazujących czy nieokreślonych³⁴. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na to, że formy rodzaju postpłciowego, do którego należą dukatywy i dukaizmy, są niejednokrotnie synkretyczne z regularnymi formami rodzajowymi funkcjonującymi w polszczyźnie. Analizując odmianę zaimków osobowych w rodzaju postpłciowym, szybko dostrzeżemy, że o ile w liczbie pojedynczej nie widać żadnego synkretyzmu, o tyle w liczbie mnogiej jest już zupełnie inaczej. W dopełniaczu obecna jest forma *ich/nich*, w celowniku – *im*, narzędniku – *nimi*, w miejscowniku zaś – *nich*. Jak zatem widać, formy postpłciowe w większości przypadków w liczbie mnogiej są synkretyczne z formami rodzajowymi polszczyzny. W liczbie mnogiej we wskazanych formach zaimkowych nie ma różnicowania generycznego (*nimi* może wskazywać na grupę kobiet, mężczyzn, osób niebinarnych, a także grupę różnopłciową).

W dukaizmach łatwo zauważyć swoisty wzorec budowy wyrazów. Najogólniej można uznać, że w miejscach, w których zwyczajowo występują morfemy wskazujące na rodzaj męski lub żeński, pojawia się cząstka *-u* bądź *-um*. W dukatywach – formach imiennych – również widać swoistą zależność w budowie. I tutaj dominującą końcówką jest *-u* oraz w liczbie mnogiej *-y*. Podobnie jednak jak w przypadku zaimków zdarzają się formy synkretyczne z formami binarnymi. Dukatyw w liczbie mnogiej od słowa *twórcy* brzmi *twórcy* – trudno więc odróżnić formę niebinarną od formy binarnej, zanika bowiem opozycja budująca tę różnicę znaczeniową. Jej brak może wpływać negatywnie na upowszechnienie się tej właśnie językowej formy wyrażania niebinarności. Niemożność wyeksponowania niebinarności w liczbie mnogiej może się wiązać także z inną kwestią. Identyfikacja za pomocą form językowych w przypadku osób niebinarnych najczęściej dotyczy właśnie sytuacji mówienia o sobie – a więc liczby pojedynczej, co potwierdzają wpisy publikowane w ramach facebookowej grupy *Wolny Niebinarnystan*:

³³ Przykłady za: *Dukatywy*, dostęp 17.10.2023, <https://zaimki.pl/dukatywy>.

³⁴ Wykaz wszystkich zaimków w rodzaju postpłciowym dostępny jest na stronie <https://zaimki.pl/zaimki-postp%C5%82ciowe>.

Ja ze względu na używanie zaimków onu/jeno, nie oczekuje [...] że będzie się ktoś tak do mnie zwracać³⁵.

Wspomnienie o Milo jako językotwórczu³⁶.

3.1. Osobatywy

Najczęściej pojawiającą się jednak formą – i to zresztą nie tylko w grupie *Wolny Niebinarnystan* – są osobatywy. Zdaniem Małgorzaty Gębki-Wolak „wydają się [one] mieć charakter bardziej oficjalny niż neutratywy czy dukatywy, które są notowane w wypowiedziach w mediach społecznościowych”³⁷. Językoznawczyni wskazuje także, że

[...] bardzo ostrożnie można prognozować, że szansę na stabilizację w ogólnej polszczyźnie mają te innowacje, które albo już są w systemie, choć mają inne funkcje (np. rodzaj nijaki) bądź zakres użycia, albo powielają znany mechanizm (osobatywy)³⁸.

Potwierdzeniem tego zdania są coraz powszechniejsze w przestrzeni społecznej osobatywy. W grupie *Wolny Niebinarnystan* spotykamy m.in. takie wpisy:

[...] gdzie osoby bohaterskie napotykały różne problemy z korupcją, prawem konkurencji itd.³⁹

Wśród zaproszonych na zebranie osób prelegenckich nie ma ani jednej osoby transpłciowej, która mogłaby opowiedzieć o tym „problemie” ze swojej perspektywy⁴⁰.

Mordki, takie pytanko: są tu jakieś osóbkki queerowe mieszkające w Łodzi?⁴¹

Osoby bohaterskie/osoby prelegenckie to formy przymiotne, derywowane od rzeczowników *bohater*, *prelegent*. Formy wchodzące w skład osobatywów można także budować

³⁵ Cytowany wcześniej komentarz zamieszczony pod postem w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 27 stycznia 2023 r.

³⁶ Wpis w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 6 maja 2023 r., dostęp 11.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/1184184405622746>.

³⁷ Małgorzata Gębka-Wolak, „Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie”. Cz. 2: „Innowacje a system i tendencje rozwojowe”, *Prace Językoznawcze* 24 (2022).

³⁸ Tamże, 101.

³⁹ Komentarz zamieszczony pod postem w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 7 czerwca 2023 r., dostęp 17.10.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/1200801073961079>.

⁴⁰ Wpis w *Tęczowym Białymstoku* z 9 maja 2023 r., dostęp 11.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/1186028785438308>.

⁴¹ Wpis w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 1 września 2023 r., dostęp 12.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/1242741289767057>.

od czasowników – przybierają wtedy postać imiesłówów, np. *osoba kandydująca/ gotująca/ prezesująca*.

Warto zwrócić uwagę, że obecnie osobatywy to formy najczęściej pojawiające się w szeroko rozumianych mediach i korespondencji. Osoby odpowiedzialne za komunikację na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dbając o językową inkluzywność, coraz więcej wiadomości mailowych formułują za pomocą zwrotu adresatywnego *Drogie Osoby Studenckie* czy też *Szanowne Osoby Studiujące*. Tomasz Piekot, językoznawca z Uniwersytetu Wrocławskiego, uznaje jednak, że może się pojawić trudność w stosowaniu osobatywów w tekstach użytkowych, choćby prawnych, ponieważ – jak wskazuje – „termin fachowy powinien być wygodny i krótki. Dlatego terminy 1-wyrazowe wygrywają najczęściej z 2-wyrazowymi itp.”⁴².

Mimo tych opinii językoznawców w grupie *My, rodzice* często pojawiający się zwrot adresatywny brzmi *Drogie Osoby Rodzicielskie* lub *Kochane osoby, Drogie Osoby Członkowskie*. Wskazuje to po pierwsze na fakt, iż rodzice, osoby dorosłe, nie muszą czuć przywiązania do jakiejś konkretnej płci biologicznej, a po drugie, ta forma uwrażliwia dorosłych i inne osoby odwiedzające stronę na językową inkluzywność. Warto podkreślić, że rzeczownik *rodzic* to w pewnym sensie forma, którą można nazwać zarówno matkę, jak i ojca, jest to więc w pewnym sensie określenie neutralne. W *Wielkim słowniku języka polskiego* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego spotkamy dwa znaczenia wyrazu hasłowego *rodzic*⁴³ – ‘jedno z rodziców’, czyli ojciec lub matka w stosunku do swojego dziecka, oraz ‘ojciec’. *Rodzic* więc nie odnosi się wyłącznie do osobnika płci męskiej. Mimo to osoby posługujące się językiem polskim mają potrzebę utworzenia osobatywnej formy niebinarnej – *osoby rodzicielskie*. Należy pamiętać, że w języku mamy do czynienia z rodzajem naturalnym oraz gramatycznym. Choć *rodzic* jest rodzaju męskoosobowego (rodzaj gramatyczny), określa osobę płci męskiej, a także żeńskiej (rodzaj naturalny). Takie rodzajowe przesunięcia są w polszczyźnie obecne również w takich wyrazach, jak *mężczyzna* czy *artysta*. Ich znaczenie wskazuje na rodzaj męskoosobowy, a budowa i odmiana w liczbie pojedynczej to przykład gramatycznego rodzaju żeńskiego.

O ważności i częstotliwości osobatywów świadczy także fakt, że sporadycznie w grupie *Wolny Niebinarny stan* pojawiają się pytania o to, jak sformułować konkretny osobatyw. Osoby biorące udział w takich dysputach mają bardzo dużą świadomość językową i chęć dogłębnego poszukiwania formy, która byłaby semantycznym odpowiednikiem funkcjonującej w polszczyźnie struktury nacechowanej pod względem rodzaju. Takim przykładem mogą być rozważania o tym, jak zbudować formę neutralną dla określeń dwuwyrazowych typu *asystent badawczy*:

⁴² Publikacja Tomasza Piekota na platformie LinkedIn, dostęp 17.10.2023, https://pl.linkedin.com/posts/tomaszpiekot_polszczyzna-font-czcionka-activity-7060203330823712768-k5NE?trk=public_profile_like_view.

⁴³ „Rodzic”, w: Źmigrodzki, *Wielki słownik*, dostęp: 11.11.2023, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/4704/rodzic>.

Chodzi za mną i nie mogę na to wpaść. Może ktoś zna odpowiedź. Jak tworzyć osobatyw w przypadku dwuwyrazowej nazwy? W moim przypadku – asystent_ka badawcz_. Osoba asystencka byłaby jasna, ale co z członem „badawcza”? Jakoś „osoba asystencka badawcza” nie pasuje, bo badawcza odnosi się do osoby, a nie do asystowania. Za to „osoba asystencko-badawcza” też mi nie gra, bo osoba musiałaby być i asystencka, i badawcza, a więc to nie to⁴⁴.

Wypowiedź ta zwraca uwagę na to, że osobatywy jako formy dość rozpowszechnione, spotykane w dyskursie publicznym, nie są rozwiązaniem mającym zastosowanie w każdej sytuacji.

3.2. Iksatywy

Nie można nie dostrzec faktu, że to właśnie iksatywy dają osobom posługującym się językiem polskim wiele możliwości tworzenia form werbalnych oraz imiennych. Formy iksatywne pojawiają się nierzadko w wypowiedziach w grupie *Wolny Niebinarnystan*, która była przedmiotem badań. Osoby działające w tej grupie bardzo często używają litery „x” lub znaku graficznego podłogi/podkreślnika⁴⁵ w miejscu form osobowych, np.

Czy któr_ś z Was chciałoby się podzielić?⁴⁶

Czy spotkałxś się z mitem o zmuszeniu do tranzycji innych przez osoby trans?⁴⁷

Czy któraś z tu obecnych osób próbowałx dodać drugie imię w USC?⁴⁸

Solidarnie z pracownixami Solarisa⁴⁹.

Podkreślić warto, że formy iksatywne ukazują się najczęściej w formach werbalnych – czasownikowych – jednak w ten sposób tworzone są również formy imienne, jak np. *pracownixami, któr_ś*. Także strona *zaimki.pl* przedstawia formy iksatywne, choćby:

⁴⁴ Komentarz w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 27 marca 2022 r., dostęp 11.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutrattywy/permalink/93601894715961>.

⁴⁵ W dalszej części artykułu – ze względów estetycznych – używana przeze mnie będzie wyłącznie forma podkreślnik, inaczej niż na stronie *zaimki.pl*.

⁴⁶ Pytanie w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 14 czerwca 2023 r., dostęp 12.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutrattywy/permalink/1204644866910033>.

⁴⁷ Pytania w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 13 kwietnia 2023 r., dostęp 12.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutrattywy/permalink/1172899430084577>.

⁴⁸ Pytanie w grupie *Wolny Niebinarnystan* z 7 lutego r., dostęp 12.11.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutrattywy/permalink/1138769400164247>.

⁴⁹ Jeden z transparentów w Poznaniu, dostęp 30.06.202, <https://gloswielkopolski.pl/strajk-w-solarisie-na-rynku-jezykim-w-poznaniu-pojawil-sie-napis-solidarnie-z-pracownixami-solarisa-zobacz-zdjecia/ar/c1-16020173>.

artystx⁵⁰

Pozostał jednak w radzie Bangor jako radnx niezrzeszonx⁵¹.

Iksatywy nie pojawiają się wyłącznie w grupach zrzeszających osoby niebinarne lub na stronach dotyczących językowej inkluzywności, występują także w szeroko pojętych mediach społecznościowych. Coraz więcej działających w mediach osób – nie tylko językoznawców – dba o to, by swoimi wypowiedziami nikogo nie krzywdzić, a także by uwzględnić niebinarność. Na Instagramie możemy spotkać wypowiedzi:

nie wiedziałxm, co mam o tej książce sądzić. Myślałxm, że ostatnie rozdziały rozwieją moje wątpliwości [...]. Gdy działy się poważne rzeczy, nie czułam z nimi żadnego powiązania⁵².

Byłxm zainteresowanx tą książką już kilka lat temu i teraz wreszcie mamy ją w Polsce! [...] Myślałxm, że nie może być gorzej, ale bałxm się coraz bardziej, przewracając kolejne strony, bo w głębi duszy wiedziałxm, że się mylę⁵³.

Przedstawione powyżej przykłady pochodzą z instagramowego konta asiala_czyta, na którym zamieszczane są recenzje książek. Osoba prowadząca stosuje w swych wypowiedziach iksatywy – zazwyczaj przy formach werbalnych, jak np. *byłxm*, *myślałxm*. Warto zauważyć, że osoba ta nie stosuje form niebinarnych w odniesieniu do innych. W publikowanych tekstach pojawiają się pytania: *jak czytaliście lub macie ją [książkę] w planach?*⁵⁴, *a może oglądaliście serial?*⁵⁵. Zastosowanie właśnie takich form nie jest w pełni inkluzywne. Osoba recenzująca nie użyła w wyżej wspomnianych czasownikach ani iksatywów, ani innych możliwych rozwiązań niebinarnych. *Czytaliście, oglądaliście* to maskulinytywy wskazujące na zgromadzenie osób, głównie płci męskiej. W tym jednak miejscu warto zwrócić uwagę na pewną trudność pojawiającą się w języku polskim. Rodzaj naturalny nie zawsze bowiem zgadza się z rodzajem gramatycznym. W przypadku rodzaju męskiego rodzaj naturalny i gramatyczny różnią się. Przykładami tego zróżnicowania są wspomniane wyrazy *mężczyzna* oraz *artysta*, w których końcówka *-a* charakterystyczna jest dla rodzaju żeńskiego, niemniej te dwa słowa są rodzaju męskiego. Natomiast w przypadku

⁵⁰ Demi Lovato wyznałx, że jest osobą niebinarną, dostęp 30.06.2023, <https://zaimki.pl/iksatywy>.

⁵¹ Niebinarna 23-letnia osoba wybrana na burmistrza miasta, co jest precedensem światowym, dostęp 30.06.2023, <https://zaimki.pl/iksatywy>.

⁵² Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/p/CyA8i3stje1/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==.

⁵³ Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/p/Cp2GwH7NgJW/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==.

⁵⁴ Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/p/Cxvn_sGNmn0/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==.

⁵⁵ Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/p/CsS3t6ENjZX/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRIODBiNWFIZA==.

form werbalnych w liczbie mnogiej w polszczyźnie obecne są rodzaje męskoosobowy oraz niemęskoosobowy. Pierwszy z nich określa grupę osób, w której jest choć jeden mężczyzna. Gdy w wypowiedzeniu, w którym mówi się o jakimś zbiorowisku, pojawia się przynajmniej jeden mężczyzna, czasownik od razu przyjmuje rodzaj męskoosobowy, np. Ania, Ewa i Tomek *poszli* do kina. Rodzaj niemęskoosobowy używany jest przy zbiorowiskach osób płci niemęskiej oraz przedmiotach, np. Dziewczyny *poszły*.

Powyższe przykłady pokazują, że stosowanie werbalnych wyznaczników niebinarności nie jest łatwe. Iga Dziekan, osoba recenzująca, której wpisy poddano analizie, pytała: *czytaliście, oglądaliście*, mając zapewne na myśli wszystkich: kobiety, mężczyzn, osoby niebinarne, osoby nieheteronormatywne. W mediach – głównie wśród osób związanych z językoznawstwem – przy formach werbalnych spotkać można inne rozwiązania. Mateusz Adamczyk, językoznawca, członek Zespołu Retoryki i Komunikacji Publicznej działającego przy Radzie Języka Polskiego, bardzo często stosuje formy *moglibyśmy* *łybyście*⁵⁶, *prosiłiście* *łyście*⁵⁷. Używany przez niego podkreślnik jest coraz częściej spotykanym rozwiązaniem, ponieważ daje możliwość jednoczesnego skierowania swej wypowiedzi zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet, a podkreślnik graficznie wskazuje na możliwość, innego niż wskazane formy binarne, zbudowania konstrukcji gramatycznie wyrażającej identyfikację płciową. Jest też sygnałem dla odbiorcy (czytelnika), że oprócz dwóch form rodzajowych potrzebna jest informacja dla tych osób, których identyfikacja płciowa przekracza ramy binarności. Po podobne rozwiązania sięgają osoby działające w grupie *Wolny Niebinarnystan*. Jedna z osób publikujących zakończyła swój wpis pytaniem: *Przysz_byście na coś takiego?*⁵⁸. Forma ta – *przysz_byście* – nie wskazuje już na binarność jako dodatkową opcję, lecz zwraca uwagę na to, że miejsce oznaczone graficznie podkreślnikiem uzupełnić można morfemami *ły*, *li*, *ło*. Zapis ten sprawia, że odbiorca jest zarazem współtwórcą treści, ma możliwość dopasowania form rodzajowych do swoich indywidualnych potrzeb.

Iksatywy – co pokazały przytoczone przykłady – są chętnie stosowane zarówno przez osoby niebinarne, jak i osoby, które dbają o komunikację. Z językoznawczego punktu widzenia są to formy dające dużą możliwość wyrażenia niebinarności – zastosowanie „x”, podkreślnika lub jeszcze innego znaku graficznego sprawia, że możemy formy te dostosować do płciowości zgodnie z potrzebami czy oczekiwaniami użytkowników. Przytoczony z grupy *Wolny Niebinarnystan* czasownik *spotkałxś* uzupełnić można o interfiksy *a*, *e*, *o*: *spotkałaś*, *spotkałeś*, *spotkałoś*, co odpowiada rodzajowi żeńskiemu, męskiemu i neutralnemu. Podobnie wygląda sytuacja, jeśli chodzi o zaimek *któr_ś*, w którym użyto podkreślnika – również w tym przypadku zadbano o językową inkluzywność i możliwość uzupełnienia tegoż zaimka o części (nie)binarne. Iksatywy – dzięki możliwości użycia różnych

⁵⁶ Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/p/CvB-kccMGJj/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRlODBiNWFiZA==.

⁵⁷ Dostęp 5.10.2023, https://www.instagram.com/reel/CokNDgmIVIK/?utm_source=ig_web_copy_link&igshid=MzRlODBiNWFiZA==.

⁵⁸ Dostęp 5.10.2023, <https://www.facebook.com/groups/neutralitywy/permalink/1124082504966270/>.

znaków – umożliwiają ponadto tworzenie przeróżnych form imiennych. Przytoczone *pracownikami, artystx* to tylko nieliczne przykłady możliwości budowania form iksatywnych. Zastosowanie w tym przypadku litery „x”, wyłącznie w piśmie, co wymaga podkreślenia, pozwala – jak w przypadku form werbalnych – na uzupełnienie tychże rzeczowników odpowiednimi częstkami, np. *k, c, a, um* itd., które mogą przyjąć zarówno binarny, jak i niebinarny charakter.

4. Formy wybierane przez osoby niebinarne

Osoby tworzące stronę *zaimki.pl* w przeprowadzonym Niebinarnym Spisie Powszechnym⁵⁹ pytają o to, jakich form językowych używają osoby niebinarne. W roku 2023 po raz pierwszy zapytano ponadto o sformułowanie *rodzaj neutralny*. Jak się okazuje – prawie 70% odpowiadających opowiada się za wprowadzeniem i upowszechnieniem tej właśnie formy. Pojawiły się także odpowiedzi *rodzaj niebinarny*. Warto zwrócić uwagę, że w badaniu udział wzięły 3022 osoby, co jest dotychczasowym rekordem. Osoby odpowiadające w Niebinarnym Spisie Powszechnym deklarują w mowie zarówno używanie zaimków w rodzaju męskim, jak i form nacechowanych płciowo. Rodzaj postpłciowy – również w liczbie mnogiej – pojawiał się dość rzadko: wskazał na niego mały procent odpowiadających – około 20%. Także rodzaj neutralny w liczbie mnogiej nie był odpowiedzią wskazywaną najczęściej – formę tę wybrało kilka procent odpowiadających. Publikowane dane pokazują też, że osoby niebinarne wybierają w piśmie zaimki *on/jego* (ponad 50%) czy *ona/jej* (ponad 40%), często decydują się również na zaimki *ono/jego* (29,1%), *onx/jex* (również niecałe 30%) i *oni/ich* (około 20%). Z przytoczonych analiz wynika, co zresztą podkreślono także w opisie wyników na stronie *zaimki.pl*, że formy binarne, jak *ono/jego* czy *ona/jej*, używane są częściej niż ich niebinarne odpowiedniki.

Dzięki odpowiedziom pojawiającym się w Spisie zauważyć można pewną tendencję językową. Osoby niebinarne w formach rzeczownikowych wskazały głównie maskulatywy oraz – na drugim miejscu – osobatywy. Pozostałe formy niebinarne – iksatywy, neutratywy oraz dukatywy – pojawiły się zdecydowanie rzadziej w odpowiedziach osób respondentek. Tu zaś widać swoistą różnicę. W grupie *Wolny Niebinarnystan* oraz w instagramowych wpisach iksatywy to rozwiązanie dość powszechnie stosowane.

⁵⁹ Wszystkie przytoczone dane liczbowe oraz odpowiedzi wzięto z: *Niebinarny Spis Powszechny – 2023*, dostęp 9.10.2023, <https://zaimki.pl/blog/spis-2023>.

Podsumowanie

Potrzeby osób posługujących się polszczyzną wpływają na to, jak ona ewoluuje, zmienia się. Kwestią, o której mówi się coraz głośniejsze, jest dostosowanie polszczyzny do wyrażania własnej tożsamości przez osoby niebinarne. Dzięki takim inicjatywom jak strona *zaimki.pl*, poradnik *Jak pisać i mówić o osobach LGBT+* czy artykuły i/lub szkolenia dotyczące języka inkluzywnego użytkownicy polszczyzny mogą dowiedzieć się, jakich form językowych używać, by nikogo nie wykluczać i nie krzywdzić. Ważnym miejscem, w którym pokazuje się formy języka inkluzywnego i zachęca do ich używania, są media społecznościowe, np. Instagram, TikTok czy Facebook. Dzięki komunikacji za pomocą mediów elektronicznych, a zwłaszcza społecznościowych, osoby niebinarne tworzą wypowiedzi zawierające różne sposoby wyrażania swojej tożsamości, pokazują zarówno potrzeby, jak i możliwości językowej odpowiedzi na nie. Budują także świadomość społeczną na temat niebinarności i jej językowej obecności. Analizowany w pracy materiał językowy, pochodzący z grupy *Wolny Niebinarny stan*, kont instagramowych oraz literatury, przekonuje, że osobatywy oraz iksatywy są powszechnie stosowane, mają zatem szansę na upowszechnienie. Ze wskazywanych na stronie *zaimki.pl* rozwiązań językowych nie wszystkie stosowane są równie często przez osoby publikujące w tych grupach. To może wskazywać na prognozy dotyczące form, które w języku zostaną i się upowszechnią.

Przeprowadzone analizy pokazują też, że stosowanie form niebinarnych może różnić się ze względu na to, czy bierzemy pod uwagę komunikację mówioną, czy pisaną. Ważnym czynnikiem jest także popularność danej formy oraz łatwość (intuicyjność) w utworzeniu i korzystaniu z niej. Zarówno osobatywy, jak i iksatywy chętnie są używane przez osoby działające w mass mediach, mają więc szansę na utrwalenie w polszczyźnie pisanej. Toczące się dziś dyskusje na temat form niebinarnych to kontynuacja problematyki związanej z niewidzialnością wybranych grup w języku. Mają one wpływ na budowanie świadomości językowej i społecznej związanej ze stosowaniem języka wrażliwego na potrzeby osób dotychczas niewidocznych. Kwestia języka inkluzywnego, co kluczowe, wpisuje się również w zagadnienia etyczne, związane z dostrzeganiem w komunikacji drugiej osoby i jej potrzeb.

Bibliografia

- „Byłom, byłość” – Rada Języka Polskiego. Dostęp 3.06.2022. https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=317:byom-byo&catid=44&Itemid=208.
- Dukaj, Jacek. *Perfekcyjna niedoskonałość*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004.
- Dzierżanowski, Marcin, Yga Kostrzewa, Grzegorz Miecznikowski, Karolina Rogaska. *Jak pisać i mówić o osobach LGBT+. Poradnik*. Warszawa: Wydawnictwo Newsroom, 2024. Dostęp 15.07.2024. <https://jakmowicolgbt.pl>.
- Facebookowa grupa *My, rodzice*. <https://www.facebook.com/myrodziceosobLGBTQIA>.

- Facebookowa grupa *Wolny Niebinarnystan*. <https://www.facebook.com/groups/617155132325679>.
- „Głos Wielkopolski”. <https://gloswielkopolski.pl/strajk-w-solarisie-na-ryнку-języckim-w-poznaniu-pojawil-sie-napis-solidarnie-z-pracownikami-solarisa-zobacz-zdjecia/ar/c1-16020173>.
- Gębka-Wolak, Małgorzata. „Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie”. Cz. 2: „Innowacje a system i tendencje rozwojowe”. *Prace Językoznawcze* 24 (2022): 101–116.
- Instagramowe konto asiala_czyta. https://www.instagram.com/asiala_czyta/?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igshid=OGQ5ZDc2ODk2ZA==.
- Instagramowe konto Mateusza Adamczyka. https://www.instagram.com/mateusz_adamczyk/?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igshid=OGQ5ZDc2ODk2ZA==.
- Jakubowicz, Maksymilian. *Gramatyka języka polskiego przez Maksymiliana Jakubowicza ułożona*. Dostęp: 26.06.2023. <https://gramatyki.uw.edu.pl/book/520>.
- Język neutralny płciowo w Parlamencie Europejskim*, 2. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187107/GNL_Guidelines_PL-original.pdf.
- Kołodziejek, Ewa. „Normatywne aspekty komunikacji inkluzywnej”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badania polszczyzny* 21 (2022): 23–34.
- MacGregor, Maya. *Sam Sylvester i wiele na wół przeżytych żyć*, tłum. Artur Łuksza. Kraków: Wydawnictwo Znak OdyseYA, 2023.
- Parlament Europejski. *Język neutralny płciowo w Parlamencie Europejskim*. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187107/GNL_Guidelines_PL-original.pdf.
- Piekot Tomasz na platformie LinkedIn. https://pl.linkedin.com/posts/tomaszpiekot_polszczyna-font-czcionka-activity-7060203330823712768-k5NE?trk=public_profile_like_view.
- Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać?* Dostęp 10.07.2023. <https://zaimki.pl/tworzenie-neutratyw-w%C3%B3w>.
- Soh, Debra. *Gender bez emocji. Co mówi nauka o płci i tożsamości płciowej*. Gliwice: Helion SA, 2022.
- Tęczowy Białystok*. <https://www.facebook.com/groups/neutratywy/permalink/1186028785438308>.
- Tusińska, Małgorzata. *Niebinarność*. Dostęp 16.10.2023. <https://cppb.pl/potrzebuje-pomocy/psychoseksuolog/26-psychoseksuologia/176-niebinarnosc>.
- Walkiewicz, Aleksandra. „Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie”. Cz. 1: „Wprowadzenie do problematyki i próba systematyzacji”. *Prace Językoznawcze* 24 (2022): 85–100.
- Zaimki.pl*. <https://zaimki.pl>.
- Ziemińska, Renata. *Niebinarne i wielowarstwowe pojęcie płci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Żmigrodzki, Piotr, Mirosław Bańko, Barbara Batko-Tokarz, Jakub Bobrowski, Anna Czelakowska, Maciej Grochowski, Renata Przybylska, Jadwiga Waniakowa, Katarzyna Węgrzynek, red. *Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*. <https://wsjp.pl>.

Językowa neutralność – sposoby tworzenia form niebinarnych w polszczyźnie i ich recepcja społeczna

Streszczenie

Artykuł stanowi prezentację najczęściej stosowanych obecnie form językowych wyrażających niebinarność. Materiał źródłowy do przeprowadzenia badań zaczerpnięto z facebookowej grupy *Wolny Niebinarnystan* (miejsca zrzeszającego zarówno osoby niebinarne, jak i te, które (nie)binarność są zainteresowane), dwóch kont instagramowych (jednego prowadzonego

przez Mateusza Adamczyka oraz drugiego – *asiala_czyta*, na którym pojawiają się książkowe recenzje). Analizą objęto również literaturę (książkę Jacka Dukaja *Perfekcyjna niedoskonałość* oraz *Sam Sylvester i wiele na wpół przeżytych żyć* – powieść młodzieżową Mai MacGregor w tłumaczeniu Artura Łukszy). Punktem odniesienia przeprowadzonych badań stały się: strona internetowa *zaimki.pl*, opublikowane przez Małgorzatę Gębka-Wolak oraz Aleksandrę Walkiewicz artykuły z zakresu językowych wykładników niebinarności, a także komentarze i/lub odpowiedzi Rady Języka Polskiego oraz Parlamentu Europejskiego. W artykule przedstawiono zarówno pewne ograniczenia językowe prowadzące do rzadszego stosowania wybranych form niebinarnych, jak i wszelkie możliwości osób niebinarnych do wyrażania własnej tożsamości. Postawiono hipotezę, że obecnie stosowanymi najczęściej rozwiązaniami językowymi są osobatywy oraz iksatywy. Czynnikiem wspierającym ich upowszechnienie jest łatwość w tworzeniu tych form. Wstępnie można założyć, że to właśnie te formy będą stosowane coraz częściej i trafią do użytku szerszego grona osób.

Linguistic neutrality – ways of creating non-binarity forms in Polish and their social reception

Summary

The article presents the most common linguistic forms currently used to express nonbinarity. The source material was taken from the Facebook group Free Nonbinary State (pl. *Wolny Niebinarnistan* – a place that brings together both the nonbinary and those interested in (non)binarity), as well as Instagram accounts run by Matthew Adamczyk and *asiala_czyta*, where book reviews appear. Literature was also analysed (Jack Dukaj's book *Perfekcyjna niedoskonałość* and *Sam Sylvester i wiele na wpół przeżytych żyć*, a young adult novel by Maya MacGregor translated by Artur Łuksza). The reference point for the conducted research was as follows: the website *zaimki.pl*; articles published by Małgorzata Gębka-Wolak and Aleksandra Walkiewicz in the field of linguistic exponents of nonbinarity, as well as comments and/or responses from the Council of the Polish Language and the European Parliament. The article presents both linguistic limitations leading to less frequent use of selected nonbinary forms and opportunities for nonbinary people to express their own identity. It is hypothesised that the most commonly used linguistic solutions currently are osobatywy and iksatywy (person-forms and x-forms). Their spread can be attributed to the ease of creating these forms. It is tentatively assumed that these are the forms that will be used more and more often and will find their way into the language used by a wider range of people.

Cytowanie

Pawłowski, Damian. „Językowa neutralność – sposoby tworzenia form niebinarnych w polszczyźnie i ich recepcja społeczna”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 23 (2024): 161–179. DOI: 10.18276/sj.2024.23-10.